

na ili uljudnosti. Ona daje detaljne navode različitih diskursnih okružja u kojima se provode istraživanja jezičnoga bontona i uljudnosti poput sudnice, psihoterapije, propovijedi, obiteljskih večera, telefonskih razgovora, poslovne korespondencije i mnoga druga. Time nas ponovno vraća na nepobitnost društvenoga konteksta u sociolingvističkim istraživanjima koje- ga god naziva i oblika.

Ovaj je priručnik izvoriste najsuvremenijih ključnih sociolingvističkih interesa sfera kojima se bave vodeći svjetski sociolingvisti, proučavajući jezik u njegovome društvenom okružju. Njegove su sadržajnice odgovor na misao vodilju koja se proteže cijelom knjigom, i koju je urednik Coulmas imao na pameti okupivši suradnike diljem svijeta da svojim prilozima zorno prikažu svijet sociolingvistike; istu tu misao u svojem istraživanju i radovima slijede i poznati sociolingvisti poput Labova, DeCampa, Trudgilla, Milroyjevih i Romaine, a ona je: “Kako bi trebalo izgledati jezični sustav ako bismo željeli potpuno opisati i obrazložiti sve kontekstualne čimbenike zbog kojih taj sustav nešto znači svojim korisnicima?”.

Hrvoja Heffer

Prva monografija o štokavskome narječju na hrvatskome jeziku

Josip Lisac: *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., 168 str.

Gotovo stoljeće nakon Rešetarove studije *Der štokavishe Dialekt* (Wien, 1907) i gotovo pola stoljeća nakon Ivićeve monografije *Die serbokroatischen Dialekte, I. Allgemeines und die štokavishe Dialektgrupe* (Hague, 1958) napokon je objavljena prva sintetska monografija o štokavskome narječju na hrvatskome jeziku *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, autora Josipa Lisca, redovnoga profesora na studiju kroatistike Sveučilišta u Zadru.

Josip Lisac jedan je od vodećih i najplodnijih hrvatskih dijalektologa, autor više od stotinu članaka i nekoliko knjiga o hrvatskim dijalektima, jezičnoj povijesti, hrvatskim filozovima i piscima.

Najnovije je Lišćevo djelo, kako sam kaže, prvi dio trilogije o hrvatskim narječjima nakon koje slijede knjige o čakavskom i kajkavskom narječju. Knjiga je “namijenjena studentima kroatistike, ali i svima drugima koji se zanimaju za dijalektološka pitanja”.

Prema Liscu, sedam je dijalekata štokavskoga narječja, a svima njima u većoj ili manjoj mjeri govore Hrvati: slavonski, zapadni, istočnobosanski, istočnohercegovačko-krajiški, zetsko-južnosandžački,

šumadijsko-vojvođanski, kosovsko-resavski, zatim vlahijska oaza te naposljetku torlačko narječje. Prvim četirima dijalektima govore uglavnom Hrvati u Hrvatskoj, a ostalima govore Hrvati (u manjini) izvan Hrvatske.

Autor s pravom mnogo više prostora posvećuje onim štokavskim dijalektima kojima se govori u Hrvatskoj, s relativno dobrom zastupljenošću hrvatskih govornika. Stoga su opširnije prikazani slavonski (kojim se govori u Slavoniji, Baranji i Bačkoj, bosanskoj Posavini te u nekoliko hrvatskih mjesta u Mađarskoj), zapadni (cijela štokavska obala od Opuzena do Zadra i dalje do Gorskog kotara, dijelom Slavonija, zapadna Hercegovina i južna sjeverozapadna Bosna), istočnobosanski (okolica Virovitice i Hrvatske Kostajnice, zatim cijeli pojas ispod Orašja do doline Fojnice u BiH te neka mjesta u južnoj Mađarskoj) i naposljetku istočnohercegovačko-krajiški dijalekt (velik dio Slavonije, Banija, Kordun, novigradsko zaleđe i sjeverozapadna Bosna i istočna Hercegovina).

Ostalim trima dijalektima, zetsko-južnosandžačkim, šumadijsko-vojvođanskim i kosovsko-resavskim, uz dodatak vlahijske oaze u južnom Gradišću u Austriji, te torlačkom narječju Lisac je pristupio manje opsežno zbog činjenice da se tim govorima govori isključivo izvan Hrvatske te da su Hrvati kao govornici tih dijalekata u manjini.

Nazivi pojedinih dijalekata u Liščevu su djelu ponešto izmijenjeni u odnosu na klasificiranja njegovih prethodnika, a oni se uvelike baziraju na najnovijim dijalektološkim istraživanjima i spoznajama, te su u skladu s postavljenim klasifikacijskim kriterijima. Tako primjerice smede-

revsko-vršačke govore određuje kao poddijalekt kosovsko-resavskog dijalekta, govore s nezamijenjenim jatom ne izdvaja kao posebne, a karaševsko-svinjičku jedinicu u Rumunjskoj klasificira kao torlačku oazu hrvatskoga jezika.

Lisac je rad koncipirao tako da je nakon prikaza prostiranja donio osnovne značajke štokavskoga narječja – vokalizam, konsonantizam, prozodiju, morfologiju, sintaksu i leksik – a zatim je, klasificiravši dijalekte štokavskoga narječja prema tri osnovna kriterija: stupanj razvoja akcentuacije, refleksi jata, šćakavizam ili štakavizam, vodeći, dakle, računa o strukturalnim i genetskim kriterijima, prikazao svaki pojedini dijalekt dodavši svakome od njih i potpoglavlje o genezi i raščlanjenosti, ogledima govora i vrlo obuhvatnu literaturu.

Posebna su vrijednost ove monografije dijalektološke karte, koje ilustriraju odnos šć/št u slavonskome dijalektu, rasprostiranje leksemâ *pijetao*, *pijevac* i *orož* u govorima BiH, predmigracijski raspored ikavskih štokavskih dijalekata između Cetine i Neretve, karta predmigracijskoga rasporeda srednjojužnoslavenskih narječja. Tu je zatim *Dijalektološka karta štokavskoga narječja* iz Ivić-Brozovićeve studije iz 1988. godine te Liščeva karta s istaknutim dosad istraženim punktovima štokavskoga i torlačkoga narječja.

Vrlo jasni kriteriji u određivanju pojedinih dijalekata, čvrsta i ujednačena struktura teksta koju slijedi Lisac primjer je konciznosti obrade tako složene tematike kao što je vrlo rasprostranjeno i neujednačeno te u literaturi na razne načine prikazivano dijalektološko pitanje štokavskoga narječja.

Lisac piše vrlo temeljito, udžbenički jasno, ne ostavljajući prostora za dodatne fusnote i pojašnjenja, ne zanemarujući pritom niti najsitnije iznimke, diskursom kakvim se mogu pohvaliti samo najiskusniji dijalektolozi. Liščeva pak upućenost u stručnu i znanstvenu literaturu doista je besprijeorna i, slobodno se može reći, sveobuhvatna, što je za cjelovit prikaz, o kakvom je ovdje riječ, *condicio sine qua non*.

Budući da je ovo prva knjiga u trodijelnoj "Hrvatskoj dijalektologiji", koja će osim štokavskoga obuhvatiti i ostala dva hrvatska narječja, nadamo se da nećemo dugo čekati na preostala dva dijela, a odabir pisanja prvo o štokavskome narječju sasvim je opravdan budući da su monografije o čakavskome (Moguš) i kajkavskome (Lončarić) objelodanjene 1977., odnosno 1996. godine.

Vrijednost je Liščeve monografije, uz ostalo, u tome što je to prva sinteza štokavskoga narječja na hrvatskome jeziku, ali još više u činjenici da je pisana iz perspektive štokavskoga narječja kao narječja kojim govore Hrvati i kojim se govori u Hrvatskoj, te narječja kojim govore Hrvati izvan domovine, što je više nego dovoljno da u vrijeme čestih propitivanja hrvatskih idioma potakne i manje obaviještenog čitatelja da za njom posegne.

Željko Jozić

Vrijedan prinos proučavanju gacke čakavštine

(Milan Kranjčević: *Ričnik gacke čakavščine, Kõnpoljski divân*, Katedra čakavskog sabora pokrajine Gacke, Otočac, 2003., 1190 str.)

Većina hrvatskih građana (obrazovanih i manje obrazovanih) vjerojatno ne dovodi područje Like u vezu s čakavskim narječjem. Liku se obično poistovjećuje sa štokavskim dijalektom, bilo onim ikavskim ili onim ijekavskim, no na njezinu području postoji mala oaza čakavskog narječja koja je najjužnija njegova točka u unutrašnjosti Hrvatske. Tu oazu čini nekoliko mjesta i sela smještenih na obali rijeke Gacke i u njezinoj okolini. To su: *Kompolje, Švica, Otočac, Prozor, Sinac, Čoviće, Ramljani, Lešće i Lipovlje*. Prošle godine u izdanju Katedre čakavskog sabora pokrajine Gacke Milan Kranjčević objavio je prvi rječnik toga kraja – *Ričnik gacke čakavščine, Kõnpoljski divân*. Ovaj rječnik obuhvaća, kako mu i podnaslov kaže, samo govor *Kompolja*. Selo *Kompolje*, koje ima 450 stanovnika, nalazi se na jugozapadnom rubu pokrajine Gacke, a nekad se zvalo i *Katoličko* ili *Herwat-sko Kompolje* da bi se razlikovalo od *Vlašskog Kompolja* (danas *Hrvatskog Polja*). Oba su sela naseljena potkraj 17. stoljeća, a mještani se razlikuju kako po vjeri tako i po jeziku. Prvi su katolici i jezično pripadaju čakavskom narječju, a drugi pravoslavci sa štokavskim ijekavskim jezičnim značajkama, s nekim elementima ikavštine kod manjeg dijela žitelja potomaka Bunjevac. Kompoljčani su se slabo miješali s okolnim stanovnicima, što je zasigurno